

4. *Леонтьев А. Н.* Проблемы развития психики / А. Н. Леонтьев. – М. : АПН РСФСР, 1959. – 495 с.
5. *Падалка Г. М.* Професійно-цілісний підхід і його реалізація в умовах художньої освіти майбутнього вчителя (на матеріалі музичних дисциплін) : методичні рекомендації / Г. М. Падалка. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 1999. – 33 с.
6. *Падалка Г. М.* Педагогіка мистецтва (теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г. М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
7. *Сидоренко В. К.* Основи наукових досліджень : навч. посібник для вищих педагогічних закладів освіти / В. К. Сидоренко, П. В. Дмитренко. – К. : РНЦ “ДІНІТ”, 2000. – 259 с.
8. *Філософія* : підручник для вищої школи / За ред. В. Г. Кременя, М. І. Горлача. – 3-є вид., перероб. та доп. – Х. : Прапор, 2004. – 736 с.

УДК 390+379.036+ 378.18.017:930.85

У Іфан

МЕТОДИКА ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОГО НАВЧАННЯ

В статтє рассмотрена проблема подготовки будущих учителей музыки к работе в полиэтнической образовательной среде. Раскрыта компонентная структура этнокультурной компетентности будущего учителя музыки как основы его этнокультурной подготовки в целом. Предлагаемая комплексная методика состоит из принципов, педагогических условий и форм профессионального обучения, где они применяются.

Ключевые слова: *этнокультурная подготовка, этнокультурная компетентность будущего учителя музыки, региональный подход, поликультурная образовательная среда.*

Етнокультурний компонент фахової підготовки майбутніх учителів музики останнім часом стає об'єктом досліджень багатьох вчених як в Україні, так і в Китаї. В цих державах, як і в інших, що характеризуються поліетнічним складом населення, спостерігаються два протилежних явища в сфері культури: тяжіння до етнічної самоідентичності усіх національних меншин та тяжіння до ідеї національної державності. Ці процеси найбільш повно проявляються через народне мистецтво, традиції та обряди. Таке явище є соціально природним: культурний простір в таких державах є інтегровано-динамічним цілісним утворенням, складовими якого і є різнобарвні етнохудожні прояви різних народів, що доповнюють один одного, даючи один одному певний запас духовної енергії, розвиваючи своє та підтримуючі інше.

З педагогічної точки зору, така динаміка не може не цікавити педагогіку мистецтва, оскільки саме через мистецтво, особливе народне, здійснюється духовний саморозвиток окремих народів та національне оформлення художньо-культурної сфери держави. З цього погляду підготовка майбутніх учителів музики має бути орієнтована на практику в поліетнічному культурному середовищі. Слід відзначити, що в циклі дисциплін фахового спрямування не має такої, яка б спрямовувалась на етнокультурний компонент підготовки. Дисципліни «Народознавство і фольклор України» не достатньо щодо повного вирішення проблеми підготовки майбутніх учителів музики до фахової діяльності в поліетнічному культурному середовищі. На наш погляд, ця проблема не може бути вирішеною в межах однієї дисципліни; до неї слід підходити комплексно і цілеспрямовано. Отже, *актуальність* даної статті підтверджується з одного боку, поширеною увагою науковців щодо питань етнокультурної компетентності вчителя (С.І.Архангельський, Г.П.Блінова, Б.С.Гершунський, В.І.Горовий, С.В.Галоян, В.В. Давидов, О.І.Давидова, М.С. Жиров, Н.Д. Никандрова, П.І. Пидкасистий, В.А. Сластенін, А.І. Субетто, Цяо Ян), зокрема вчителя музики (З.П.Батрукова, Лю Цін, Л.С.Майковська, О.Д. Трофімова, Чжан Цзюнь, І.Ф.Юсупов, О.Н.Яковлева), з іншого, актуалізацією компетентнісного підходу (І.А. Зимня, З.Ф. Зеєр, А.М.Павлова, З.З.Симанок, Р.І.Солодихін, П.П.Терехов), а також відсутністю чітко визначених методичних основ формування етнокультурної компетентності майбутнього вчителя музики в наш час, коли така компетентність є конче потрібною в певних поліетнічних умовах.

У контексті зазначеного у нашому дослідженні одним з атрибутів фахової підготовки було визначено етнокультурну компетентність. Уточнення її структури показало, що вона складається за наступного: *етнокультурна пізнавальна активність*, яка передбачає наявність етнокультурної освіченості, розуміння світоглядних особливостей етносів, котрі мешкають в певному регіоні, їх народних традицій, особливостей мистецтва, народної творчості; *етнокультурна художня комунікативність*, що передбачає вміння вести художній діалог на принципах культурного

плюралізму, навички використання виховного потенціалу народної музики, традицій у формуванні поліетнічної культури школярів; *полікультурна творча діяльність*, що передбачає досвід орієнтації в музично-педагогічному поліетнічному середовищі, поширення сфери виконавської творчої діяльності за рахунок включення продуктів багатонаціонального народного музичного мистецтва, набуття досвіду художньо-етнічної співтворчості; *поліетнічна етично-виховна спрямованість*, що передбачає наявність таких характеристик особистості: національна та етнонаціональна свідомість, поліетнічна толерантність, поважне ставлення до культурних та мистецьких надбань різних етносів, розуміння їх ціннісних мистецьких орієнтацій та традицій.

Формування зазначених компонентів у сукупності складають полікультурну компетентність, яка, у свою чергу, не є предметом цілеспрямованого фахового навчання в професійному становленні майбутнього вчителя музики, ані в університетах України, ані в університетах Китаю. Між тим аналіз наукової літератури свідчить про два напрямки досліджень, що є з одного боку протилежними, з іншого – взаємодоповнюючими:

- перший напрямок: дослідження потенціалу народного мистецтва у формуванні національної свідомості, відчуття національної гідності, патріотизму та інших якостей, що є пріоритетними в питаннях виховання молоді в дусі національних традицій як громадянина певної держави (В.Андрущенко, І.Бех, О.Гевко, С.Лавриненко, В.Кремін, В.Кузь, Г.Падалка, В.Лутай, Ю.Руденко, П.Щербань, інші);

- другий напрямок: дослідження культурно-освітніх явищ на основі регіонального підходу з урахуванням культур національних меншин (Л.Щербачова, О.Трофімова, О.Сальдаєва), регіоналізації культурного простору (Вэй Хоукай, Лу Юн, Ма Ванцзе, О.Реброва, В.Солодухін, Ху Аньган, інші).

В.Д.Шульгіца визначає дані напрямки як процеси інтеграції та диференціації, тобто «засвоєння прогресивного зарубіжного досвіду і збереження та розвиток власних національних освітніх надбань і традицій», зокрема у галузі музичної освіти...»[4,22]. У дослідженні Лі Піна знаходимо дещо іншу діяду: культурна глобалізація та культурна регіоналізація [1]. Якщо перший аспект (глобалізація) достатньо досліджений та відображений в науці у зв'язку з політикою входження Китаю до освітнього культурного простору, то регіональний в більшості розглядається з економічної точки зору. Усвідомлюючи значущість визначених напрямків в становленні етнокультурної компетентності майбутнього вчителя, розробляючи методичні засади цього процесу, ми орієнтувалися на принцип *демократичної сутності національної ідеї*, що, на нашу думку, знімає умовно виведене протиріччя між національним (як глобальним) і таким, що належить окремим етносам (як регіональним). Оскільки демократичність завжди передбачає наявність плюралізму, вільного висловлення та існування різних думок та поглядів, слухним є інтерпретація демократичної сутності національної ідеї як співіснування, вільне використання та взаємозбагачення різних культур, різних народів, що мешкають на спільній території, що створює певну національну цілісність, полікультурний інтеграційний фундамент у формуванні національної свідомості.

Іншим важливим принципом методики вважаємо принцип *орієнтації на регіональний сегмент культури*. Підготовка майбутнього вчителя на основах цього принципу представлена в дослідженнях вчених Росії (Е. Ковальчук А.Панькін, Г.Почтарьова, О.Сальдаєва, В.Солодухін), України (О.Алексєєва, О.Гуренко, О.Реброва), Китаю (Лі Пін).

Безпосередньо практичній функції в методиці набуває *принцип міждисциплінарного синтезу*, якій надає можливість просування національно-культурної, народно-мистецької ідеї в різні фахові дисципліни, поєднуючи їх у свідомості майбутнього фахівця в цілісну національно-культурну картину світу в її мистецько-педагогічній проекції.

Останнім принципом, на якому базувалася наша методика, є принцип *опори на педагогічний потенціал народно-мистецької творчості*. Цей принцип забезпечував можливість впровадження виховних ідей народних традицій, свят, обрядів, що застосовують народну музичну, танцювальну, театральну творчість під час вивчення основних фахових дисциплін.

Методика формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музики містила у собі також і певні педагогічні умови.

Визначаючи педагогічні умови, ми спиралися на існуючі концепції щодо етнопедагогічних засад мистецької освіти, а також на педагогічний досвід викладачів, учителів, методистів, що керують педагогічною практикою майбутніх учителів музики, та на аналіз результатів попереднього етапу нашого дослідження.

Як пише Г.М.Падалка, «... яких би художніх методів чи стильових напрямів не дотримувався митець, сила його таланту, глибина художнього пізнання світу прямо і безпосередньо залежить від національного коріння художнього дару і творчих здібностей» [3,61]. В цілому підкреслюючи важливість національного коріння в мистецтві та мистецькій педагогіці, авторка звертає увагу на

існуючі помилкові судження та перебільшення концептуального характеру, які можуть бути перенесені і на методичну роботу. Йдеться про таке: естетична оцінка мистецтва не має бути залежною від національного коріння; абсолютизація національного в розвитку художньої культури. На противагу цьому Г.М.Падалка пропонує методично орієнтований напрямок: через скарбницю національного мистецького фонду вирішувати питання сприйняття та розвитку художніх образів світової культурної спадщини, оскільки національне мистецтво сприймається «учнями на будь-якій стадії мистецького розвитку як художньо ближче, ніж інші твори світової культури» [3, 64]. До цієї позиції варто додати положення про існуючу в мистецтві закономірність: національні мистецькі явища завжди є продовженням, культивуванням результатів народної творчості в сфері мистецтва. Народна творчість в сфері мистецтва позначається терміном *фольклор*. Можна навести багато прикладів створення шедеврів світової музичної спадщини, що позиціонуються як національне мистецтво, оскільки їх основою стає продукт художньої народної творчості, або її ритмо-інтонаційні властивості. За формою та жанрами це може бути приклади варіювання певної народної мелодії, пісні, її обробка в творчості якогось композитора («Щедрик» - давня українська новорічна щедрівка в обробках М.Леонтовича, Є.Станковича, Р.Суржа, М.Грилішина, інших; «Сінджанський танець» Дин Шан Де, «Сюїта ярмарки» Тіян Цу Цин); може бути стилістичне «цитування» фольклорної інтонації в творі академічного жанру (яскравий приклад «Прелюдії та фуги» Д.Шостоковича, народно-танцювальні інтонації мазурок Ф.Шопена); може бути проникнення народної інтонації в композиторський стиль позасвідомо, створюючи його неповторність та близькість з певним художньо - фольклорним стилем, народною пісенністю, народно-руховою ритмізацією тощо (стиль Хінастери з проникненням кріольських ритмів, народно-епічний стиль М.Мусоргського, угорські інтонації в творчості Ф.Ліста, імітаційні елементи китайських народних інструментів у творчості Хен Лю Тіна тощо).

Отже, з погляду на важливість фольклору як самодостатнього культурного феномену, що впливає на академічну національну спадщину, було обрано педагогічну умову формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музики – **цілеспрямоване впровадження фольклорно-національної тематики в різні форми музичного фахового навчання**. Такими формами ми вважали: вокально-хорове навчання, гра на музичному інструменті; засвоєння історико - теоретичних дисциплін та педагогічна практика студентів в школі.

Активізація пізнавальної сфери майбутнього вчителя в контексті формування його компетентності є предметом багатьох досліджень. Так К.Завалко, Н.Цюлюпа розглядають методи навчання, що стимулюють методичну компетентність вчителя; О.Бурська, І.Медведєва, Н.Мозгальова, О.Піхтар, О.Полатайко, Т.Ткаченко, інші досліджують різні аспекти музичного, художнього мислення, спираючись на пізнавальний компонент фахового навчання; В.Буцяк, В.Крицькій, А.Пілічаускас, О.Рудницька, Г.Ципін, О.Щербініна, інші простежують пізнавально-світоглядний ракурс підготовки студентів на основі інтерпретації музичних творів.

Однак етнокультурна компетентність не може бути сформованою поза активізацією пізнавальної сфери у відповідному напрямку. Тому ми вважаємо за необхідне впровадити спеціальну педагогічну умову - **стимулювання зацікавленості до етнокультурної проблематики в мистецько-освітньому процесі**. На нашу думку, майбутній вчитель має бути освіченим в питаннях етно-художньої сфери, народного мистецтва, мистецтва етноменьшин, що мешкають в певному спільному просторі. У якості шляхів впровадження такої умови ми визначали наступне: активізація уваги на «полілог культур» в освоєнні музично-теоретичних і художньо-історичних дисциплін; цілеспрямоване застосування операційної аналітичної діяльності в процесі ознайомлення з художньо-фольклорною творчістю; стимулювання розвитку художньо-образного мислення на основі ознайомлення з символікою національного фольклору України і Китаю, їх прояву в музичному академічному мистецтві.

Поза розвитку фахових якостей та спеціальних навичок, як свідчить педагогічна наука з питань формування фахової компетентності майбутнього вчителя музики (А.В.Козир, М.А.Михаськова, О.М.Олексюк, Г.М.Падалка, О.Є.Реброва, О.Ф.Щолокова, Н.Л.Цюлюпа, інші), не можливо сформувати компетентного фахівця. Якщо йдеться про етнокультурну компетентність майбутнього вчителя музики, то доречно визначити її якості, що відповідають такому різновиду компетентності. Безумовно, це емпатія, що проявляється як розуміння художніх образів у творах різних національних культур; це відчуття поваги до культурних надбань різних народів, що передбачає вміння сприймати та розуміти традиції етнокультурної спадщини; це етнокультурна толерантність, яка передбачає усвідомлення, розуміння та відчуття загальнолюдських цінностей, таких як співчуття, вихованість, терпіння, повага, що поступово стають особистісними якостями майбутнього вчителя. Найбільш важливим у цьому переліку, на умку науковців, є етнокультурна

толерантність. Ця проблема стала предметом дослідження таких науковців як Л.Ільченко, Р.Туксаїтова, Ф.Малухова, Л.Майковська, інших. Так, Л.Майковська доходить висновку, що формування відповідної толерантності можливе за умов використання методів: моделювання, рольових ігор, комунікативних тренінгів тощо [2]. Тобто йдеться про різноманітні інтерактивні методи та ігрову діяльність. Погоджуючись з такою методичною концепцією, ми конкретизували змістовну основу цих методів: у нашому дослідженні – це сфера етнокультурних традицій та свят. Саме в них найбільш яскраво проявляються народні образи, ментальність, чаяння, бажання, етнічні відносини між людьми. Таким чином, нами було сформульовано наступну педагогічну умову: **активізація ігрової діяльності в процесі навчання на основі занурення в етнокультурну художньо-ціннісну сферу**. Методами реалізації цієї умови були моделювання, театралізація, рольові ігри, інсценування пісень, обрядів, фольклорних свят. Такі методи застосовуються під час вивчення методики музичного виховання, методики фольклорного виховання та позааудиторної виховної роботи.

Оскільки компетентність завжди передбачає набутий фаховий досвід в певній сфері діяльності, етнокультурна компетентність майбутнього вчителя музики як кінцевий результат передбачає сформованість навичок використання музичної етнонаціональної спадщини в педагогічному навчальному процесі на уроках музики, в позаурочний час, в позашкільних закладах освіти. Для цього майбутній вчитель має бути озброєним як на рівні знання традицій, музичного фольклору, репертуару, для виконання дітьми, так і на рівні міжкультурного діалогу, оскільки в класах, в гуртках, а тим паче в дитячих центрах можуть навчатися представники різних національних меншин. З цим аспектом майбутньої фахової діяльності ми зв'язуємо останню педагогічну умову - **спрямованість та установка музичного навчання майбутніх учителів на художньо-педагогічну діяльність в умовах полікультурного середовища**.

З урахуванням вищезазначеного можемо зробити висновок, що етнокультурна підготовка майбутніх учителів музики – важлива складова їх фахової підготовки, оскільки музика має багато спільного в багатьох культурах різних народів і сприяє кращому сприйманню іншої культури. Це на сьогодні стає дуже важливим в контексті виховання школярів в поліетнічних державах, таких як Україна і Китай. У дослідженні визначено етнокультурну компетентність як домінуючу етнокультурної підготовки студентів. Саме компетентнісний підхід у цій площині дозволяє зосередити увагу і на пізнавально-світоглядній сфері, і на художньо-комунікативній (діалог культур), і в сфері практичних навичок застосування продуктів народної мистецької творчості у навчальному процесі в поліетнічному середовищі, сформувати певні фахові якості, потрібні для успішної художньо-освітньої, етико-естетичної діяльності з метою національного та етнокультурного виховання школярів. Методика, яка забезпечує успішність формування етнокультурної компетентності, має комплексний характер і складну організаційно-методичну систему, а саме:

Принципи:

- акцентуація демократичної сутності національної ідеї в поліетнічному мистецько-освітньому просторі;
- орієнтація в музично-освітньому процесі на регіональний сегмент культури;
- опори на педагогічний потенціал народно-мистецької творчості
- організація фахового навчання на основі міждисциплінарного синтезу в проєкції народного мистецтва і музичного фольклору ;

Педагогічні умови:

- цілеспрямоване впровадження фольклорно-національної тематики в різні форми фахового навчання;
- стимулювання зацікавленості до етнокультурної проблематики в мистецько-освітньому процесі;
- активізація ігрової діяльності в процесі навчання на основі занурення в етнокультурну художньо-ціннісну сферу;
- спрямованість та установка музичного навчання майбутніх учителів на художньо-педагогічну діяльність в умовах полікультурного середовища.

Література

1. **Ли Пин.** Культурный фактор глобализирующей регионализации КНР / Пин Ли // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. Аспирантские тетради. – СПб.: РГПУ, 2007. – Вып. 17 (43). – С. 203-207.
2. **Майковская Л.С.** Этнокультурная толерантность педагога-музыканта: сущность, содержание и методы формирования / Л.С.Майковская // Материалы научно-практической конференции

«Музыкальное образование: проблемы, поиски, решения» Жетысуского государственного университета имени И.Жарнсугурова. – Талдыкарган: ЖГУ им. И.Жансугурова. – 2005. Т.1.с. - 209-214.

3. *Падалка Г.М.* Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Галина Микитівна Падалка. - К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
4. *Шульгіна В.Д.* Національна освіта в Україні в умовах розвитку процесів глобалізації / В.Д.Шульгіна //Науковий часопис. Теорія і методика мистецької освіти: Збірка наукових праць. Київ: КНПУ ім.М.П.Драгоманова. - 2004. - Вип.1(6). - С.21-25.

УДК 378. 147: 159.922.4:78

Хоружа О.В.

ФАХОВО-ТВОРЧИЙ ХАРАКТЕР ЕТНОПЕДАГОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

В статье рассматривается проблема взаимосвязи профессиональной деятельности и этнопедагогического мышления учителя музыки на творче-деятельностной основе. Представлены типология, способы постановки и решения этнопедагогических задач.

***Ключевые слова:** этнопедагогическое мышление, учитель музыки, творческая деятельность, профессиональная деятельность, этнопедагогическая задача, креативность мышления.*

Специфіка фахової діяльності вчителя музики, що інтегрує класичну і народну педагогіку, музичне класичне і народне мистецтво, акумулює творчий характер цього фаху. Структура фахової діяльності вчителя музики закладає основні детермінанти, що обумовлюють функціонування етнопедагогічного мислення майбутнього вчителя музики.

Важливими складовими фахової діяльності майбутнього вчителя музики є педагогічна, етнопедагогічна та музична діяльність, які відносяться до розряду творчої діяльності, бо вимагають від вчителя оригінальності, ініціативи, гнучкості та нестандартності мисленнєвого процесу, причому музична діяльність підсилює творчий аспект інших видів за рахунок наявності музично-естетичних впливів.

Словник трактує поняття діяльності як “активну свідому взаємодію людини з оточуючим світом, спрямовану на задоволення тих або інших потреб” [9, 31]. В якості одного з видів діяльності ряд дослідників розглядають поняття творчості. М.Кашапов визначає її як “...процес створення нового, який потребує виходу за існуючі межі знання. В ході творчої діяльності ... виникає нове бачення задачі. ...результатом творчої діяльності є створення нових матеріальних і духовних цінностей” [1, 332]. Автор здійснює опис поняття творчості як виду діяльності, визначаючи наступні ознаки: наявність творчої мети діяльності на утворення нових, оригінальних суспільно-значущих цінностей; наявність протиріччя, вміння дискутувати із загальноновизнаним; наявність об’єктивних умов для творчості; наявність суб’єктивних передумов для творчості: особистісні якості, мотивація, творчі здібності тощо; новизна та оригінальність процесу або результату [1, 331].

Творчий характер фахової діяльності вчителя музики надає мисленнєвому процесу творчого спрямування, а також обумовлює наявність відповідного фахово-творчого компоненту в структурі етнопедагогічного мислення.

Процес етнопедагогічного мислення можна розуміти як процес вирішення певної творчої задачі, а результатом сформованості фахово-творчого компоненту є або відкриття нових рішень педагогічних і етнопедагогічних задач, що постають в процесі фахової діяльності, або удосконалення рішень. Центальною змістовою ланкою означеного процесу можна вважати устримлення особистості вчителя музики на постановку і вирішення педагогічних і етнопедагогічних задач. Дослідники Н.Кузьміна, Ю.Кулюткін, В.Сластьонін, Г.Сухобська вважають вирішення проблемності функціональною одиницею мисленнєвої діяльності вчителя.

Сенс перетворюючої позиції вчителя музики, за яку відповідає фахово-творчий компонент ЕПМ, полягає в тому, щоб перевести учня з одного стану в інший. Позитивний результат у цьому випадку залежить від рівня його фаховості, яка на рівні мисленнєвого процесу полягає у володінні певною технологією в якості комплексу умінь, а саме: ставити педагогічну, етнопедагогічну, музично-педагогічну задачу; програмувати спосіб педагогічної дії; вивчити результат вирішення задачі; передбачити використання результату у подальшому розвитку навчально-виховного процесу [11].

Про творчий характер діяльності вчителя зокрема та вчителя музики взагалі говорять практично всі дослідники, які займаються цією проблемою. Ю.Кулюткін наголошує на тому, що